

Lexical Characteristics of the Representation of Historical Figures in English and Uzbek Literature

Erkaboyeva Nargiza Zafarjon qizi

Namangan region, Davlatobod district

Secondary school No. 33

English language teacher

Abstract

This thesis analyzes the lexical features used in the representation of historical figures in English and Uzbek literature. The study highlights how lexical choices reflect cultural values, historical memory, and the author's worldview. The research demonstrates that in Uzbek (Eastern) literary tradition, historical figures are predominantly portrayed through honorific, moral, and metaphorical vocabulary, emphasizing spiritual ideals and ethical perfection. In contrast, English (Western) literature tends to employ descriptive, socio-political, and psychologically neutral lexical units, presenting historical figures as real individuals shaped by social and political contexts. The findings confirm that the lexical construction of historical figures is not universal but culturally conditioned, reflecting different aesthetic and ideological approaches in Eastern and Western literary traditions.

Keywords: historical figure, lexical characteristics, cultural codes, literary tradition, ideological representation, Eastern and Western literature.

Annotatsiya

Ushbu tezis ingliz va o'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar obrazini yaratishda qo'llaniladigan leksik xususiyatlarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda tarixiy shaxs obrazining shakllanishida leksik vositalarning madaniy qadriyatlar, tarixiy xotira va muallif dunyoqarashi bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Natijalarga ko'ra, o'zbek (Sharq) adabiyotida tarixiy shaxslar asosan ehtirom, ma'naviylik va metaforik leksika orqali ideallashtirilsa, ingliz (G'arb) adabiyotida tarixiy shaxslar deskriptiv, ijtimoiy-siyosiy va psixologik jihatdan neytral birliklar orqali real tarixiy sharoitda tasvirlanadi. Bu farq tarixiy shaxs obrazining madaniy kodlar asosida shakllanishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: tarixiy shaxs, leksik xususiyatlar, madaniy kodlar, adabiy an'ana, ideallashtirish, realizm.

Tarixiy shaxs obrazining badiiy adabiyotda ifodalanishi muallif tomonidan tanlangan leksik birliklar orqali namoyon bo'ladi va bu birliklar muayyan madaniy hamda tarixiy kontekst bilan uzviy bog'liqdir. Tarixiy shaxs obrazini shakllantirish jarayonida leksika nafaqat informativ, balki baholovchi va ideologik vazifani ham bajaradi. Shu bois tarixiy shaxsga nisbatan qo'llanilgan so'zlar jamiyatning tarixiy xotirasi, axloqiy me'yorlari va estetik qarashlarini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi.

Sharq adabiy an'alarida tarixiy shaxs obrazini yaratishda diniy-axloqiy mazmunga ega leksik qatlam yetakchi o'rin egallaydi. O'zbek mumtoz adabiyotida tarixiy shaxslar ko'pincha ehtirom va ulug'lash ma'nosini ifodalovchi birliklar orqali tasvirlanadi. "Hazrat", "ulug'", "donishmand", "orif", "adil hukmdor" kabi so'zlar tarixiy shaxsni axloqiy ideal darajasiga ko'taradi. Bunday leksik birliklar shaxs obrazining ideallashtirilishiga xizmat qilib, uni real tarixiy individdan ko'ra, ma'naviy va tarbiyaviy timsol sifatida talqin etishga yo'naltiradi.

Bundan tashqari, Sharq adabiyotida metaforik va ramziy leksikaning faol qo'llanilishi tarixiy shaxs obrazining estetik ta'sirchanligini oshiradi. "Ilm quyoshi", "adolat dengizi", "xalq otasi" kabi metaforalar tarixiy shaxsni ilohiylashtirilgan yoki komillikka yaqin obraz sifatida ko'rsatadi. Ushbu yondashuv Sharq adabiy tafakkurida tarixiy shaxsning asosiy vazifasi jamiyat uchun axloqiy me'yor va ibrat namunasi bo'lishi bilan izohlanadi.

G'arb adabiyotida esa tarixiy shaxs obrazini yaratishda deskriptiv va ijtimoiy-siyosiy leksika ustuvorlik qiladi. Ingliz adabiyotida tarixiy shaxslar "ruler", "politician", "strategist", "leader", "reformer" kabi birliklar orqali real tarixiy sharoit va ijtimoiy munosabatlar doirasida tasvirlanadi. Bu yerda tarixiy shaxs ilohiy yoki mutlaq axloqiy timsol emas, balki muayyan tarixiy vaziyatda qaror qabul qilgan va jamiyat taqdiriga ta'sir ko'rsatgan real shaxs sifatida talqin etiladi.

G'arb adabiyotiga xos yana bir muhim xususiyat tarixiy shaxs obrazini psixologik jihatdan tahlil qilishga moyillikdir. Shaxsning ichki ziddiyatlari, shaxsiy motivlari va ruhiy kechinmalari tasvirlanishi tarixiy obrazning ko'p qirrali va murakkab xarakterini ochib beradi. Shu sababli G'arb adabiyotida tarixiy shaxs obrazi ideallashtirishdan ko'ra, tahliliy va analitik yondashuv asosida yaratiladi.

Natijada, Sharq va G'arb adabiyotlarida tarixiy shaxs obrazining leksik shakllanishi turli madaniy kodlar asosida yuzaga keladi. Sharqda tarixiy shaxs jamiyat uchun axloqiy va ma'naviy ideal sifatida talqin qilinsa, G'arbda u tarixiy jarayonlarning faol subyekti sifatida ko'rib chiqiladi. Ushbu farqlar tarixiy shaxs obrazining leksik jihatdan universal emas, balki madaniy jihatdan shartlangan hodisa ekanini tasdiqlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek adabiyotida tarixiy shaxs obrazining leksik shakllanishi turli madaniy va estetik yondashuvlar bilan belgilanadi. O‘zbek adabiyotida ideallashtiruvchi va ma’naviylashtiruvchi leksika ustuvor bo‘lsa, ingliz adabiyotida realistik va analitik leksik birliklar yetakchi o‘rin egallaydi. Ushbu farqlar tarixiy shaxs obrazini madaniy xotira va qadriyatlar tizimi bilan bog‘liq holda o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lotman Yu. Culture and Explosion. – Moscow: Progress Publishers, 1992.
2. White H. Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973.
3. Eagleton T. Literary Theory: An Introduction. – Oxford: Blackwell, 2008.
4. Burke P. History and Social Theory. – Cambridge: Polity Press, 2005.
5. Greenblatt S. Renaissance Self-Fashioning. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
6. Karimov N. O‘zbek mumtoz adabiyoti va tarixiy tafakkur. – Toshkent: Fan, 2016.
7. Rasulov A. Adabiy tahlil va talqin masalalari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
8. Wellek R., Warren A. Theory of Literature. – New York: Harcourt Brace, 1977.
9. Abrams M. H. A Glossary of Literary Terms. – Boston: Cengage Learning, 2012.
10. Said E. Culture and Imperialism. – London: Vintage Books, 1994.